

GRAČANI U X VI. STOLJEĆU

O podrijetlu Gračana, ubavog sela izpod Zagrebačke Gore, prve hrvatske občine, organizirane po novim zakonskim propisima o občinama

O podrijetlu Gračana, ubavoga sela i prve hrvatske občine organizirane po zakonskom propisu o občinama

Zagreb, 6. travnja. Govorili smo u »Novoj Hrvatskoj« o Gračanima i njihovoj prošlosti kroz srednji vijek (u broju od 22. ožujka ove godine). Nastavljamo od 22. ožujka ove godine). Nastavljamo ovdje s prošlošću Gračana tijekom XVI. stoljeća. Također je burna i puna patnja pod nasilja i nepravda onoga vremena.

God. 1528. u proljeću ranio je Gjurjo Lončarić iz Gračana Pavla Horvata iz Nove Vesi, udarivši ga s sjekirom po ruci. Gjurjo je to na gradskom sudu priznao. Odsudjen je kaznu od 425 penza, imao je platiti liečnika i 5 penza gradskim prisežnicima. Istodobno tužio je Luka iz Opaske, da Toma sa svojom pratnjom s njim za počeo svadju u Novoj vesi, te ga izlupao po ledjima. Toma je to niekao, pa je morao opravdati se prisegom. Ne bude prisegao, morat će platiti, kao ovaj gornji.

God. 1560. spominju se Gračani Đuro Cvetković i nećaci Ante Belnje. Tako isto g. 1562—3. Nikola Cvetković i Uršula pokojnoga Šimuna Cvetkovića. G. 1563. vodili su međusobno pravdu zbog nekakvog vinograda nasljednici Cvetkovića Benkom Sormanom. G. 1591 se spominje Mato Kljačec iz Gračana.

G. 1565. spominje se Mihalj Hančak iz Gračana, koji je zbog nekakvog duga imao spor s Ivanom Sporanom starišinom iz Černomlja u Kranjskoj.

U Gračanima imali su i Gregorijanečki gospodari medvedgradski kmetove.

Kad je grof Nikola Zrinski držao grad Medvedgrad, postavio je u nj svojega kastelana Gjurju Kerhena-Belošavačkoga. Taj je sam od sebe na Kraljevo 1542. s oružanim svojim ljudima napao selo Gračane, ulovio tamošnje žitelje Nikolu Cvetkovića, Ambroza Trunčevića, Vinka zeta Mihalja Pečića, Petra Cvetkovića, Ivana Benšića, Mateja Čukovića i sina ovoga Mihalja. Dao im povezati ruke na ledjima, i tako svezane strpao u medvedgradsku tamnicu. Tu ih je dva dana držao bez jela i pića, a tad ih je svukao gotovo do gola i pustio.

Na ovo nasilje potužio se je gradski sudac zagrebački Stjepan Požgaj i sva občina zagrebačka banu Nikoli Zrinskomu, koji je odredio 2. travnja 1543. Kaptolu zagrebačkomu, da Kerhena pozove na banski sud. Neznamo, kako je to dalje teklo, ali držimo, da su Gračani dobili neku zadovoljštinu.

G. 1546. bile su u Gračanima dvie kuće (fumus), koje su plaćale u ime banove plaće po 75 denara. Gračani su bili također dužni zagrebačkom Kaptolu podavati desetinu. U tom je ali gradska občina bila nemarna, pak je stoga 1548. naložio Kralj občini zagrebačkoj, da uznastoji, da Gračani i Podbrežje, gradski posjedi ovu desetinu točno uplaćuju.

Medvedgradska su gospoda rano posezala za posjedom Gračana, koje su selo ubrajali k pripadnostima grada Medvedgrada. Tako je g. 1561. naložio Kralj Kaptolu čazmanskomu, da Ambroza Gregorijanečkoga, kojemu je dao darovnicu za Medvedgrad, uvede također i u posjed Gračana i Černomerca.

Kako svagdje, tako je i u Gračanima bilo seoskih razmirica, koje su često žalostno svršavale. Zacielo u takovoj svadji dogodi se u proljeće g. 1594., da je kmet Gregorijanečkoga Pontihar, ubio iz puške gradskoga kmeta sina Francova. Na iztragu, koja se je vodila u Sestinama u dvoru Gregorijanečkoga, došla su 14. ožujka tri gradska prisežnika i dva

Konačno izmirenje grada Zagreba s Gregorijanečkim uslijedilo je 24. veljače 1591. pred zagrebačkim kaptolom. Tu su točno označene medje zemalja, koje je Gregorijanečki prepustio zajedničkom uživanju s gradskom občinom, i to: od vrela ili mosta Topličice do vrha Medvednice, držeći se medja medvedgradskoga Kraljevca, te preko vrha silazeći do potoka Blizneca, do javnoga puta, koji ide k sv. Šimunu. U tom dielu dozvolio je Gregorijanečki zajedničku sječu stabala i drva za žeženje vapna potrebnoga za utvrde gradske, loženje i ine potrebe zgrada. Dozvolio je nadalje pašu marve gradske (gradjana) kađ i kmetova gračanskih. Isto tako je ustupio isto na oranici selištnoj »Išća« zvanof, do četiri jutra, koja je nekoć bila pokojnoga medvedgradskoga kmeta Ivana Počjeka, a držali su ju medvedgradski kmetovi Lovro Pontihar i Nikola Horvat, uzput u Sestina i Kraljevca desne strane. Dozvolom Gregorijanečkoga moglo se je ondje vaditi i kamenje potrebno gradskoj obćini i žeći vapna.

Iz gradskih računa XVI. stoljeća možemo saznati, na kakove su radove bili Gračani obvezani občini grada Zagreba. Iznad Gračana bio je kamenolom, iz kojega je dobavljan kamen za razne gradnje u gradu. Tako vidimo, da su Gračani Gjurjo Stefković, Mihalj Lončarić, Franjo Cvetković i Grgur Novak lomili i dovažali kamen za gradnju oko mesničkih vrata i tamošnjega mosta. Za ovaj most kupéovao je grad balvane i od Gračanaca. Gradio se je tu i kanal. Gračani su radili i kod žeženja potrebnoga vapna. Oni su svažali potrebnu gradju za gradsku ciglanu. Sjekli su i kalali drva za ogrjev, slagali ih u klaftre po 15 krajcara klaftar. Kod toga su najviše radili Ivan Pečić, Jambro Terčević, Mihalj Lončarić i Fr. Cvetković i više drugova.

Radili su i u gradskim vinogradima sadili »grebenice«, kopali i poyezivali. Popravljali su i nabijali gradske lagve. Gradski su vinogradi bili u kozjem hrbtu i kocilu. Kolili su ih. Kosili su gradske livade. Pomagali su g. 1548. kod gradnje kanala do Bradačeve »bastije«. Za podvoze su dobivali i plaću, inače samo napojnice »bibalja«.

Bilo je u Gračanima i glada, pak bi gradska občina pomagala gladne i novcem.

Kad je g. 1555. Gračanin Nikola Haramija polazio u rat, dala mu je gradska občina jedan forint. Taj Haramija morao je nešto skriviti, jer nešto prije toga su ga uhvatili medvedgradski vratari, i za to od gradske občine dobili nagradu. I sudac gračanski znao je davati podvoze za dovoz kamena.

Čini se, da je postavljanje »svibanjskoga drva« — »majka« zvanoga pred gradskom vječnicom i školom na dan prvoga svibnja, bilo neke ruke počastna služba Gračanaca.

Gračanci služili su občini i kao lovci. Tako vidimo 1572. šalje grad. občina Gračance u lov, da kanoniku štioću Tomi Miliču dobave divljači. Obćina ih rabi i kao listonoše sve do Krapine i Laza i Nedjeljišta. Onj pomažu kmetovima gradskim u Ilici vršiti žito. Opuštaju vodu iz gradskih ribnjaka. Pojačavaju podpornjake zvonova u tornju crkve sv. Marka. Učvrštavanju obale potoka Medveščaka, i ruše plotove oko vrela Manduševca, da ga zaštite od poplave. I kao krovci popravljali su gradsku školu. Na sajmovne dane stražarili su i na gradskim vratima, Kamenitim i na Dvercima. Tu su zamjeñivali gradske vječnike, koji su bili du-

žni držati straže. G. 1592. bilo je više Gračanaca zaposleno kod popravaka novih gradskih vrata i velikoga tornja do njih (Popov Toranj).

Kad je 7. srpnja 1590. posvećen zagrebački biskup Gaspar Stankovački, darovali su mu građani zagrebački jedno telg. Kupovao je to i razčinio Gračanac Mihalj Kljačec, zacielo mesar. Iste godine bio gračanskim sudcem Belić, kojemu je gradska občina dala za neke usluge nešto žita.

Takodjer se g. 1575. spominje Lovro Cvetković prigodom obilaženja medja teritorija grada Zagreba. Cvetković je imao zemlje negdje uz potok Medveščak, ill kakó se tad nazivao »Cirkvėnik«. Tu je kmet Stjepan Gregorijanečkoga Marko Kobarić prigovarao s pogledom na dva jutra tvrdeći da spadaju pod Medvedgrad.

Stjepan Gregorijanečki živio je u trajnoj razmirici s gradom Zagrebom, te je napastovao i gradske zagrebačke kmetove u Gračanima. Negdje u proljeće g. 1583., napali su njegovi ljudi gračanske »siromašne žene«, kad su prale košulje i plakte na potoku Topličici izudarali ih i otili im nekoliko košulja i ručnika, a da to niesu povratili. Gregorijanečki sprečavao je Gračance u uživanju šuma grada Zagreba, dao im otimati sjekire i svlačiti ih. Na pašu dao im otimati marvu, otjeravši im osam najboljih volova u grad Medvedgrad, upotreбивši ove za razne radove. Ponovno je dao navaliti na Gračane u četvrtak iza Duhova i oplieniti ljude sve do košulje. Na pritužbe grada Zagreba, naložio je Kralj 6. svibnja i g. Gregorijanečkomu, da ne počinja više takova nasilja, i da nadoknadi sve štete.

Kmetovi Gračana imali su, kao i drugdje plaćati kraljevski vojni porez (subsidiium), što je rukovodila gradska občina, kao gračanski »zemaljski gospodin«. God. 1583. odmjerio je Mihalj Vurnovečki, kraljevski poreznik za zagrebačku županiju visinu toga poreza za Gračane, i to oporezovanjem šest »dimova«. Obćina gradska potužila se je na to na banskom sudu. Podban Gašpar Draškovački izaslao je u Gračane povjerenstvo, koje je ustanovilo, da Gračani jedva posjeduju 10—12 rali oranica, i da prema zakonu može se samo oporezovati samo tri »dima«, a ne šest. O tom je podban izdao svoje svjedočanstvo.

Stjepan Gregorijanečki konačno se je pomirio s Zagrebom. Poradili su na tome neki ugledni ljudi. Tako je došlo do pomirenja pred zagrebačkim Kaptolom 28. listopada 1584. Gregorijanečki odrekao se je svih dohodaka, koje je ubirao u Gračanima, što sve — kao nekoć bit će gradske občine. Dozvolio je Gračancima pašu u brdu Medvednici bez ikakove dace, osim u šumama kestena i hrasta, gdje mogu pasti i žiriti krmad samo njegovim izričitim dopuštanjem. Suho drvlje mogu Gračanci, kao i varošani uzimati, a tako i drvo za gradnju zgrada.

Ove godine čini se, da Gračanci niesu tako strogo držali se zabrana paše u kestenovim i hrastovim šumama, jer su s kozama ulazili u ove šume. Razumljivo da su medvedgradski službenici branili i zaplienjivali koze. Tako su g. 1595. Ivan Safinić s dvie koze, Bedeković s dvie koze, Stjepan Haramija s pet dobrih krmaka, Franjo Franc zvan s jednim krmkom ušli u medvedgradske šume. Lugari medvedgradski Nikola Poturica, Ivan Kršćenić, Ivan Pryan, zaplienili su i koze i drugi zgomom zaplienili sjekire Gračanaca, koji su ušli u šume da sjeku bez ovlasti drvo. Protiv toga je gradska občina prosvjedovala. G. 1594.